

İran ve Türkiye’de Eğitim Finansmanının Karşılaştırılması

Comparison of Education Finance in İIran and Turkey

Yrd. Doç. Dr. Aygülen KAYAHAN KARAKUL¹

Özet

Eğitim, günümüzde çeşitli uluslararası sözleşmeler, anayasalar ve yasalar tarafından devletlerin çeşitli yükümlülüklerle yapmaları gerekenlerin bulunduğu sosyal bir haktır. Yasal olarak güvence altına alınmış olmasına rağmen, yurttaşların eğitim haklarını kullanabilmeleri ülke içinde uygulanmakta olan eğitim politikaları ile özellikle de eğitim finansmanı politikaları ile ilişkilidir. Eğitim finansmanı, eğitime ayrılan kaynakların eğitimsel amaçlara ulaşmak üzere dağıtımını, dağıtım sürecinde yer alacak olan ve dağıtımdan etkilenecek olan öznelerin bu dağıtım sürecinin sonucuna göre eğitim hakkından yararlanabilme durumlarını inceleyen disiplindir. Kaynakların dağıtımının etkin ve eşitlikçi şekilde yapılması, gerek kamu kaynaklarının doğru kullanımını gerekse yurttaşlarının eğitim hakkını kullanabilmesini sağlamaktadır. Eğitime ayrılan kaynakların dağılımı uluslararası düzlemde ülkelerin insani kalkınma düzeylerinin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bu araştırmada Türkiye ile benzer coğrafyada olan, nüfus, kültür vb. birçok değişkene göre benzerlikleri bulunan İran İslam Cumhuriyeti ile Türkiye’de eğitim finansmanını insani gelişme endeksi göstergelerine göre incelemek amaçlanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre eğitime ilişkin nitelik göstergeleri devletlerin diğer giderleri arasından eğitime ayırabildikleri kaynakların büyüklüğü ve etkin dağıtımı ile ilişkilidir.

Anahtar Kelimeler: İran’da Eğitim Finansmanı, Türkiye’de Eğitim Finansmanı, Karşılaştırmalı Eğitim Finansmanı.

Abstract

Education is assessed as a social right that imposes an obligation to states with some international agreements, constitutions, and acts. Although it is guaranteed as legally, using the education rights of citizens are associated with the education policies, especially education finance policies, implementing in the country. The education finance is a discipline which researches the distribution of sources to education, the positions of the subjects of this distribution process, and the using the education rights of the subjects that are affected by this distribution process. Effective and equalized distribution of educational sources makes the proper using of public sources and accessing of citizens to education as a right. Also, the distribution of sources affects the human development levels of countries in the international platform. In this study, it is aimed to examine the education finance in Turkey and Islamic Republic of Iran that are in the similar geography and has similarities such as population and culture based on human development index parameters. According to results of study, the parameters of quality in education is related with the amount of allocations to education between other expenditures made by states and effective distribution of them.

Keywords: Education finance, policies on education finance.

¹ İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, aygulen.kayahan@ikc.edu.tr

Giriş

Bu çalışmada İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Çocuk Hakları sözleşmelerini imzalayarak eğitimi bir hak olarak kabul etmiş olan İran ve Türkiye’de eğitim finansmanı konusu karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Karşılaştırma yöntemi toplumbilimlerinde benzerlikler ve farklılıkların çözümlenmesini, olguların biriktirilmesinden öte bir şey olarak onların arasındaki ilişkilerin ortaya konulmasını kapsamaktadır (Comte, 2001). Toplumbilimlerinde kullanılan nitel-etnografik karşılaştırmalı araştırmalar doğal varoluş içinde gözlenen görüngüleri açıklamayı ve yorumlamayı amaçlamakta, nicel karşılaştırmalı araştırmalar ise sayısal verileri kullanarak değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamayı ve bu ilişkiden sonuçlar çıkarmayı amaçlamaktadır (Fairbrother, 2007). Karşılaştırmalı eğitim araştırmaları ise birçok zorluk içermesine rağmen çoğunlukla eğitim sistemlerini karşılaştırmaya odaklanmaktadır (Bray ve Kai, 2007). “Karşılaştırmalı Eğitim, çeşitli toplumlarda, ülkelerde, bölgelerde ve tarihi dönemlerde uygulanan, eğitim sistemlerini bazen bütün olarak bazen de bir kaç yönden karşılaştırarak ortak ve farklı yönleri tespit edip bundan eğitim teori ve pratiğinde, eğitim politikasında, eğitim planlamasında ve reformlarında, uluslararası ilişkilerin yumuşatılmasında ve bir barış ortamı sağlanmasında yararlanılmaya çalışılan bir bilimdir (Ergun, 1985).” Yapılan karşılaştırmalı eğitim analizlerinde genellikle gelişmiş ülkelerin veya Batı ülkelerinin eğitim sistemleri veya bunların alt boyutları Türkiye ile karşılaştırılmaktadır. Bu çalışmanın bir Ortadoğu ülkesi olan ve gelişmekte olan ülke kategorisinde değerlendirilmekte olan İran üzerinden yapıyor oluşu hem alan yazına farklı bir bakış getirecek hem de bir çok yönden Türkiye’deki eğitim finansmanı konusuna katkı sağlayacaktır.

Çalışmada önce eğitim hakkı ve finansmanı konusu incelenmiş, sonrasında İran eğitim sistemi ve finansmanı ile Türkiye eğitim sistemi ve finansmanı konularının betimlenmesi yapılmış, sonrasında sayısal veriler üzerinden iki ülkenin eğitim finansmanı karşılaştırılmıştır.

Eğitim Hakkı ve Finansmanı

Dünyada sosyal devletlerin kurulup eğitimin kurumsal olarak yapılandırılmasının ardından eğitim insanlara uluslararası ve ulusal yasalarla tanınan bir hak haline getirilmiştir. Uluslararası sözleşmelerden birisi olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 26. maddesine göre herkes eğitim hakkına sahiptir. Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre de taraf devletler çocuğun eğitim hakkını kabul etmişlerdir. Uluslararası sözleşmelerin yanı sıra devletlerin anayasalarında ve çeşitli yasalarında eğitim hakları güvence altına alınmıştır.

Eğitim hakkının kullanılabilmesi için eğitimin kimler tarafından finanse edildiği önemli bir bilgi olmaktadır. Eğitim finansmanı, eğitimsel amaç ve hedeflere ulaşmak için gerekli parasal kaynakları sağlama ve bunları eşitlik ve etkinlik ölçütleri temelinde dağıtma sürecini tanımlamaktadır (Kurul Tural, 2002, 27). Eğitime ayrılan kaynaklar yurttaşlara sağlanan eğitim hizmetinin kullanılabilme ölçüsü hakkında bilgi vermektedir. Eğitim maliyeti, eğitim hizmetlerini gerçekleştirmek üzere kullanılan girdilerin ekonomik değeri olarak ifade edilebilir. Eğitim harcamaları eğitime kaynak ayıran ya da eğitimi finanse eden kişilerle kurumların, özellikle de devletin bütçesinden yaptığı mal ve hizmet alımlarını ve yatırımları ifade etmektedir (Balcı, 2005, 46). Bircan'a göre (1991, 39) özellikle 1980'li yıllardan sonra dünya ekonomilerinde ortaya çıkan yeni gelişmeler sonrasında ülkeler eğitime yeni ek finansman kaynakları geliştirmek durumunda kalmış; bu durum eğitimin finansmanında aile ve şirketlere daha çok rol verme, yeni vergiler konulması ve özel okulların teşviki olarak pratiğe yansımıştır (Bircan, 1991, 39).

Pek çok ülkede eğitimin belli kademelerinde ulaşım, kitap, eğitim araçları gibi giderler kamu tarafından karşılanırken, bazı ülkelerde yerel toplum ve ailelerin eğitime katkı sağlamaları beklenmektedir (Kavak, Ekinci & Gökçe, 1997). Eğitim sisteminin yürütüldüğü alan olarak okulda devlet düzeyinde eğitime ayrılmış olan ve okula ulaşmış olan kaynakların kullanımı okul yönetimi tarafından gerçekleştirilmektedir. Bursalıoğlu (1999, 6) okul yönetiminin görevinin okulu amaçlarına uygun olarak yaşatmak olduğunu, bu görevin yerine getirilebilmesi için okuldaki insan ve madde kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılması gerektiğini belirterek eğitim finansmanının okul düzeyindeki etkisine değinmektedir.

Bugün dünyada eğitime kaynak sağlamada genel olarak üç yaklaşım görülmektedir. Bu yaklaşımlardan ilki eğitim harcamalarının kamu bütçesinden sağlandığı "kamu finansmanı", yani vergilendirme anlayışıdır. İkinci anlayış ise eğitimde parasal kaynakların, öğrencilerin ailelerinden finanse edilmesine dayanan "özel finansman"dır. Üçüncüsü de, eğitimden yararlanan her kesimin doğrudan veya dolaylı olarak kaynak sağlanmasına dayanan "karma finansmanı" yaklaşımıdır (Kurul Tural, 2002, 182-192).

İran Eğitim Sistemi ve Finansmanı

İran, Dünya Bankası (DB) verilerine göre, ortanın üstü geliri olan bir ülkedir. Nüfusu 77,4 Milyon, kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hâsılası (GSMH) 5.780 Dolar, doğumdan sonra ortalama yaşam beklentisi 74 yıldır (Dünya Bankası [DB], 2014). Kamu harcamaları arasında en büyük pay % 20 civarı ile eğitim alanına ayrılmaktadır (DB, 2005). 2010-2011 yılları için Devlet gelirlerinin % 74'ü; 2011-2012 yılları için % 66'sı; 2012-2013 yılları için

% 69,5 i vergi gelirlerinde elde edilmektedir (Central Bank of Islamic Republic of Iran, 2013).

İran’da zorunlu eğitim 8 yıldır (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü [UNESCO] ve parasızdır. Ders kitapları kırtasiye ve kitapevlerinde satılmaktadır. 1990’lı yılların başında, erkeklerin okuryazarlık oranları ile kadınların okuryazarlık oranları arasında; erkek öğrencilerin okula kayıt oranları ile kız öğrencilerin okula kayıt oranları arasında oldukça yüksek bir fark bulunmaktaydı. Ancak İran, eğitim finansmanında özellikle kadınlara yönelik çalışmalar yaparak 2000’li yıllarda bu farkı azaltmıştır (UNESCO, 2004b,2006, 2011).

İran eğitim sistemi Yüksek Devrim Konseyi, İslami Parlamento ve Kabine sorumluluğunda olan merkezi bir yapıdadır. İran’da, yerleşme politikaları ve eğitim alanındaki yetkinin genişletilmesi politikaları kapsamında, 1995 yılında illerde, ilçelerde ve bölgelerde Eğitim Konseyleri kurulmuştur. Bu konseylerde eğitim birimleri, dinî okullar, yerel yönetimlerin yetkilileri ve yerel halkın eğitim ile ilgili temsilcileri yer almaktadır. Eğitim Konseyleri’nin sayısı 1996’da 82 olup bu sayı 2001 yılında 638’e çıkarılmıştır. Söz konusu konseyler eğitime finansal kaynak elde etme yöntemlerini araştıran, devlet tarafından yapılan katkıyı düzenleyen ve eğitimin yürütülmesini sağlayan konseylerdir. Eğitim konseylerinin 29’u illerde, 284’ü ilçelerde ve 325’i bölgelerdedir (UNESCO, 2004b).

İran Yüksek Eğitim Konseyi’nin eğitimde dört temel hedefi bulunmaktadır. Bunlardan ilki ulusal kalkınmanın sağlanmasıdır. İkincisi sosyal ve ulusal entegrasyonun sağlanmasıdır. Üçüncüsü İslam inancını destekleme ve güçlendirme üzerine vurgudur. Dördüncüsü ise sosyal, ahlaki ve manevi değerleri geliştirmektir. Anayasa ve 1995-1999 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planına (II.BYKP) göre devlet zorunlu eğitimi sağlamakla yükümlüdür. II.BYKP’de devletin okul çağındaki çocukların okula gönderilmesi ve okuma yazma bilmeyen 40 yaş altındaki kişilere okuma yazma kursları açması yükümlülüğü vardır. (UNESCO, 2011).

İslami Parlamento tarafından 1988’de alınan karar çerçevesinde kişiler tarafından özel okullar (kâr amacı gütmeyen okullar) kurulabilmektedir. Bu okullar Milli Eğitim Bakanlığı’nın amaçlarını, programını, ders kitaplarını, sınav ve düzenlemelerini uygulamak zorundadır. Ayrıca bu okullar Bakanlığın denetimine tabi bulunmaktadır. Diğer yandan 1993’teki yasal düzenleme ile gönüllülüğe dayalı olarak kişiler de eğitimin finansmanına katılabilmektedir (UNESCO, 2011).

Okulöncesi eğitim zorunlu değil, parasızdır, 4-5 yaşlarını kapsar. Anadili Farsça olmayan bölgelerde okulöncesi eğitimde okula hazırlık olarak Farsça öğretilir (UNESCO, 2004b, UNESCO, 2011).

İlköğretimde beş yıllık öğrenim süresi sonunda yapılan sınavda başarılı olan öğrencilere ilköğretim diploması verilir (UNESCO, 2011). İlköğretim düzeyindeki okulların tüm finansmanını devlet üstlenir. Bu düzeydeki özel okullara ise hem bankaların kâr etkinliklerinden hem de kamusal harcamalardan pay ayrılmaktadır. Kamusal harcamalardan özel okullara ayrılan pay GSMH'nin % 0.04'ünü oluşturur. Özel okullar kendilerine devletten ayrılan bu payın beş katı kadar miktarı da bankaların kâr etkinliklerinden almaktadır (UNESCO, 2004b).

Ortaöğretim alt ortaöğretim ve üst ortaöğretim olarak ikiye ayrılmaktadır. Üç yıllık alt ortaöğretim Türkiye'deki ortaokullara karşılık gelmektedir. Sekiz yıl süren ilköğretim ve alt ortaöğretime genel eğitim adı verilir. İran'da 8 yıllık genel eğitim zorunludur. Üst ortaöğretim kurumları genel, teknik ve meslek okulları olarak üç dala ayrılır (UNESCO, 2011). Bu aşama ise Türkiye'deki liselere karşılık gelmektedir. Üst ortaöğretime devlet okullarına devam eden öğrencilerden okul ücreti alınmamakta sadece ısınma, tamirat ve okul kitapları için ücret alınmaktadır. Bu kademedeki önceki aşamalarda ise öğrencilerden hiç para alınmamaktadır (Sedgwick, 2000; UNESCO, 2004c).

İran'da 2011-2012 yıllarında toplam hanehalkı harcamalarının % 2,1'i eğitime; 2012-2013 yıllarında ise % 1,9'u eğitime yapılmıştır. Hanehalkının eğitime yaptığı harcama oranı, diğer harcamalarının oranı arttığı için azalmıştır. Ancak hanehalkının toplam harcamaları miktar olarak bir önceki yıla göre artmıştır. Hanehalkının eğitime yaptığı harcamalar miktar olarak 2011-2012 yılı ile 2012-2013 yılları arasında % 16,3 artmıştır (Central Bank of Islamic Republic of Iran, 2013).

Yükseköğretim kurumları Bilim Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı'nın yönetimindedir. Yükseköğretime giriş sınavından başarılı olanlar üniversiteye kayıt yaptırabilir. Yükseköğretimin gündüz programlarında öğrenci harcı yoktur, ancak gece okullarına devam eden öğrenciler harç vermektedir (Sedgwick, 2000). Üniversiteler devlet tarafından finanse edilmekle birlikte özerktirler. Bütçe Yasası'na göre devlet üniversitelerine ayrılan pay Eğitim Bakanlığı'na ayrılan paydan farklıdır. Örneğin 1996 yılında devlet üniversitelerine ayrılan pay GSMH'nin % 0.41'ini oluşturmaktadır. Özel üniversitelere devlet bütçesinden pay ayrılmamaktadır (UNESCO, 2003).

Tüm bakanlıkların bütçesi Plan ve Bütçe Örgütü tarafından düzenlenen yıllık Bütçe Yasası ile belirlenmektedir. Bütçe Yasası 5 Yıllık Kalkınma Planına, 20 Yıllık Vizyon Planına, Kalkınma Planları Belgesi'ne ve Anayasanın 44. Maddesine göre düzenlenmektedir (Central Bank of Islamic Republic of Iran, 2013). Eğitime ayrılan kaynaklardan 2010 verileri değerlendirildiğinde kamu kaynaklarının oranı % 19,8'dir (UNESCO, 2003; DB, 2012). Yükseköğretimdeki öğrencilerin kamu ve özel üniversitelere göre dağılımına bakıldığında 2005 yılında öğrencilerin % 48,7'si devlet, % 51,3'ü özel üniversitelerde öğrenim görmektedir. Üniversitelere öğretim ve araştırma faaliyetleri için ayrı bütçe verilmektedir. Örneğin 2003 yılında üniversitelere öğrenim için ayrılan kaynakların GSMH'ye oranı % 0.78, araştırmaya ayrılan kaynakların GSMH'ye oranı % 0.37'dir (Tavakol, 2007).

Türkiye Eğitim Sistemi ve Finansmanı

Türkiye, Dünya Bankası verilerine göre ortanın üstü geliri olan bir ülkedir. Nüfusu 74,9 Milyon, kişi başına düşen GSMH'si 10.950 Dolar'dır. Doğumdan sonra ortalama yaşam beklentisi 75 yıldır. Nüfusunun % 2,3'ü yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (DB, 2014).

Türkiye'de zorunlu eğitim 2012 yılında yapılan yasal düzenleme ile kesintili olarak 12 yıla çıkarılmıştır. Anayasa'nın 42. Maddesine göre "İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır." Bununla birlikte aileler okuldaki malzeme giderleri gibi konularda eğitimin finansmanına katılmak zorunda kalmaktadır. Yolcu ve Kurul (2009) ilköğretim okullarında ailelerden 60 ayrı kaleme para toplandığını belirlemişlerdir. Ailelerin ilk ve ortaöğretimde eğitime harcadığı paranın devletin bu düzeyler için harcadığı miktarın yaklaşık 2,5 katı olduğu ortaya konulmuştur (Keskin ve Demirci, 2003). Eğitim harcamalarının % 32,85'i aileler tarafından yapılmaktadır. Aileler bu harcamaların % 0,8'ini okulöncesi düzeye; % 38'ini ilkokul ve ortaokul düzeyine; % 6,2'sini lise düzeyine; geri kalanını ise diğer düzeylere yapmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2006). Okul ders kitapları, 2003-2004 öğretim yılından beri ilköğretimde, 2006-2007 öğretim yılından beri de ortaöğretimde parasız olarak dağıtılmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2010).

Türkiye'de devlet, okul öncesi eğitimden üniversiteye kadar her düzeyde eğitime kaynak ayırmaktadır. Kamu eğitim sisteminin finansmanı için, il özel idarelerinin kaynakları, Çıracılık ve Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Fonu kaynakları, eğitim, gençlik, spor ve sağlık hizmetleri vergisi, döner sermayelerden elde edilen gelirler, halk katkısı gelirleri, Milli Eğitim Vakfı gelirleri, öğrenci harçları, dış krediler ve burslardan elde edilen gelirler birleştirilerek konsolide bütçeyi oluşturur ve bu bütçeden MEB'e aktarılır (MEB, 2002).

Türkiye’de okul öncesi eğitim zorunlu olmayıp kamuya ait okul öncesi eğitim kurumlarında bina yapımı, tamiri ve öğretmen maaşlarını devlet karşılamaktadır (MEB, Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği, 2004). Okullar diğer giderleri için yasal olarak ailelerden ücret alabilmektedir. İlköğretim okullarının bina yapımı, tamiri ve öğretmen maaşlarını devlet karşılamakta, bu düzeydeki özel okullara devlet tarafından da vergi indirimi ve arazi tahsisatı yapılarak destek verilmektedir (İnandı, 2005).

Ortaöğretim düzeyindeki eğitim kurumlarında aileler gönüllü olarak destek olabilirler. Özel kurum ve kuruluşlar ile dernekler, istedikleri takdirde okulların yapım, bakım ve onarımını üstlenebilmekte, okulun ihtiyaç duyduğu eğitim araçlarını okullara bağışlayabilmektedir. Yine bu düzeydeki özel okullara vergi indirimi ve arazi tahsisatı yapılarak devlet desteği verilmektedir (MEB, Lise ve Ortaokullar Yönetmeliği, 1964; UNESCO, 2004a).

Türkiye’de üniversiteler Yükseköğretim Kurulu’nun (YÖK) denetimindedir. Üniversiteler hem devletin genel bütçesinden pay alan hem de döner sermaye işletmeleri ile kendileri de kaynak yaratan kurumlardır (Eurybase, 2007). 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nda Türkiye’de devlet üniversitelerinin gelirleri belirtilmiştir. Buna göre üniversite gelirleri her yıl bütçeye konulacak ödenekler, kurumlarca yapılacak yardımlar, ikinci öğretim öğrencilerinden alınacak harç ve ücretler, yayın ve satış gelirleri, taşınır ve taşınmaz malların gelirleri, döner sermaye işletmelerinden elde edilecek kârlar, bağışlar, vasiyetler ve diğer gelirlerdir (Yükseköğretim Kanunu, 1981). Yoksul öğrenciler devletten kredi alabilmektedir. Devlet üniversitelerinde kurumların bakım, onarım ve personel ücretlerini devlet karşılamaktadır. Vakıf üniversitelerine (özel üniversite), devlet vergi indirimi ve arazi tahsisatı yapmaktadır (İnandı, 2005). Üniversite bütçeleri gerek hazırlık, gerekse uygulama süreçlerinde merkezi yönetimin denetimindedir ve bütçeleri Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmaktadır (Eurybase, 2007). Yüksek öğretim kurumlarına ayrılan kaynaklar içerisinde 2004 yılında (kamu kaynakları+özel kaynaklar) kamu üniversitelerinin payı % 94,73; özel üniversitelerin payı ise % 5,12’dir. Üniversitelerin 2003 yılında toplam bütçelerinin % 41’i kendi yarattıkları gelirlerden (işletme gelirlerinden) oluşmaktadır. Üniversitelerin bütçeleri içinde kendilerinin sağladıkları kaynaklar giderek artmaktadır (Eurybase, 2007).

Türkiye’de genel ve özel bütçe idareli tüm kurumların bütçeleri, Meclis Plan ve Bütçe Komisyonu’ndan geçerek yıllık Bütçe Yasası ile hazırlanır. Türkiye’de Bütçe Yasası’na göre YÖK’e, devlet üniversitelerine ve ileri teknoloji üniversitelerine ayrılan pay MEB’e ayrılan

paydan farklı olmaktadır. Örneğin MEB'e 2011 bütçesinden % 10,9 oranında pay ayrılmıştır. YÖK, üniversiteler ve ileri teknoloji enstitülerine ayrılan pay ile birlikte değerlendirince 2011 yılı için eğitime toplam kamu harcamalarının % 14,5'i ayrılmıştır. YÖK ve üniversitelere 2011 yılında GSMH'nin % 0,89'u kadar pay ayrılmıştır (MEB, 2011).

Türkiye'de eğitimin finanse edilmesinde Temel Eğitime Destek Projesi, Ortaöğretime Destek Projesi, Mesleki Eğitimi Geliştirme Projesi vb. projeler ile uluslararası kuruluşlardan, sivil toplum kuruluşlarından ve özel sektörden projelerin amaçları doğrultusunda da eğitime kaynak ayrılmaktadır (Eurybase, 2007). 2011 yılı verilerine göre eğitime yapılan halk katkısı GSMH'nin % 0,01'i; devlete bağlı olan özel idarelerin katkısı ise GSMH'nin % 0,04'üdür. Ayrıca Türkiye'de kimi şirketler kimi sivil toplum kuruluşları ile birlikte ve kimi zaman Bakanlıkla da birlikte gerçekleştirdikleri projeler yolu ile eğitim alanında okullarda doğrudan faaliyetler yapmakta, dolayısıyla eğitimin finansmanına da hedef kitlesi olarak seçtikleri okullarda dolaylı yollardan katılabilmektedirler (Aksoy, 2011).

Türkiye'de 2011'de toplam hanehalkı tüketim harcamasının % 2'si; 2012'de % 2,3'ü eğitime yapılmıştır (TÜİK, 2012). Finansman kaynakları değerlendirilirse Türkiye'de eğitim harcamalarının % 64,81'i merkezi devlet; % 32,85'i hanehalkı tarafından; %1,55'i Özel - Tüzel Kişi ve Kuruluşlar tarafından ; % 0,70'i yerel idareler tarafından; %0,09'u uluslararası kaynaklar tarafından yapılmaktadır (TÜİK, 2006). 2002-2003 öğretim yılında hanehalkının eğitim harcamalarının % 63'ü eğitim kurumlarına doğrudan ödemeler; % 11,6'sı dershane-özel ders için yapılan ödemeler; % 4'ü servis; % 0,11'i sınav ücreti; % 5,5'i eğitim araç ve gereçleri; % 2,1'i eğitim amaçlı kılık-kıyafet; % 1,7'si de yaz okulu ücretine yapılmıştır (TÜİK, 2006).

Göstergelere Göre Eğitim Finansmanın Karşılaştırılması

Devletler gelirlerini eğitim, sağlık, savunma, ulaşım, altyapı, iç ve dış güvenlik gibi birbirine alternatif alanlar arasında dağıtırlar. Devletin eğitime ayracağı kaynaklar hem devlet gelirlerinin büyüklüğü hem de eğitim ve eğitimin getirilerine verilen önemle ilgilidir (Kurul Tural, 2002). Ülkelerin kalkınmışlık göstergeleri ise sadece devlet gelirleri ile değil, aynı zamanda devletlerin zenginliğinin, refahının ülke içindeki dağılımı ile de ilgilidir. Bu başlık altında İran ve Türkiye'ye ilişkin sosyoekonomik göstergeler, eğitimde niteliğe ilişkin göstergeler, eğitimin işgücü piyasalarındaki değerine ilişkin göstergeler ve eğitim finansmanı göstergelerine göre verilerek karşılaştırma yapılmıştır.

Sosyoekonomik Göstergeler ve Kamu Mali Politikalarına İlişkin Göstergeler:

Eğitim finansmanı konusu ülkelerin mali politikalarından bağımsız ele alınamayacağı için ülkelerin eğitim finansmanları karşılaştırılırken daha geniş bir çerçeve sunması nedeniyle mali politikalar da incelenmiştir. Tablo 1’de hem kaynak zenginliği hem de kaynakların ülke yurttaşlarına dağıtımının sağlanma düzeyini temsil etmesi açısından çeşitli sosyoekonomik göstergelere göre karşılaştırılma yapılmıştır.

Tablo 1.

İran ve Türkiye’de Çeşitli Sosyoekonomik Göstergeler

Ülke	İnsani Kalkınma Endeksi (İKE) sırası	GSYİH (Milyar Dolar)	Bütçe fazlası ya da açığı (GSMH’nin % si)	Vergi gelirlerinin GSMH’ye oranı (%)	Nüfus (Milyon)	Yıllık Nüfus artış oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	Uluslararası donörlerden yardım akışı (Milyar Dolar)
	(2013)	(2013)	(2010)	(2012)	(2013)	(2013)	(2008)	(2012)
İran	76	368,9	0,5	8,4	77,4	1,3	13,1	0,1
Türkiye	90	820,2	-2,2	20,3	74,9	1,2	9,1	3,038

Kaynak: DB, 2012; DB, 2014; BM, 2013.

Tablo 1’de birinci sütunda verilen ülke isimlerinden sonra, ikinci sütunda Birleşmiş Milletlerin her yıl yayınladığı kalkınma raporlarından 2013 yılı İnsani Kalkınma Raporu’na göre İran ve Türkiye’nin dünyadaki 186 ülke arasında İnsani Kalkınma Endeksine (İKE) göre sıraları verilmiştir. Söz konusu endeks ülkelerin refah, eğitim ve sağlık standartlarına göre verilen İnsani Gelişim Endekslerine göre belirlenmektedir. Bu sıralamaya göre İran 76, Türkiye 90. sıradadır (Birleşmiş Milletler [BM], 2013).

Tablo 1’de görüldüğü üzere İran’ın 2013 yılındaki Gayri Safi Yurtiçi Hasılatı (GSYİH) 368,9 Milyar Dolar iken, Türkiye’nin 820,2 Milyar Dolar’dır. Yine tablodan her iki ülkenin bütçe fazlası veya açıklarını ifade eden değerlerin GSMH’lerine oranlarına bakıldığında İran’ın 2010 yılı için GSMH’sinin % 0,5’i bütçe fazlası olarak bir sonraki yıla aktarırken, Türkiye’nin aynı yıl GSMH’nin % 2,2’sini bütçe açığı olarak verdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 1’de İran’da 2012’de vergi gelirlerinin GSMH’ye oranı % 8,4 iken Türkiye’de bu oranın % 20,3 olduğu görülmektedir. İran’ın nüfusu 2013 yılında 77,4 Milyon; Türkiye’nin nüfusu ise 74,9 Milyondur. Aynı yıl için İran’da yıllık nüfus artışı % 1,3 iken, bu oran Türkiye’de % 1,2 olarak gerçekleşmiştir. Konuya işsizlik bakımından yaklaşıldığında, 2008 yılında İran’da işsizlik oranı % 13,1 olup Türkiye’de ise % 9,1’dir. 2012 yılı için

İran'a uluslararası donörlerden net yardım akışı 0,1 Milyar Dolar iken Türkiye'ye 3,038 Milyar Dolar'dır.

Tablo 1'e göre iki ülkedeki devletlerin gelir - gider farkları ve gelirlerinin ne kadarını vergilendirme yolu ile elde ettikleri ele alındığında, Türkiye'nin gelirinin çokluğuna ve bu gelirin büyük kısmının vergilendirme yolu ile elde edilmiş olmasına rağmen verdiği bütçe açığının dış borçlarla ilgili olup olmayabileceği sorusu akla gelmektedir. Tablo 2'de iki ülkenin 2007-2010 yılları arasındaki dış borçlarının miktarı ve bu borcun devlet gelirlerine oranları gösterilmektedir.

Tablo 2.

İran ve Türkiye'nin Dış Borçları (Milyar Dolar)

Ülke	2007	2008	2009	2010
	Miktar-Gelirin %' si olarak miktar	Miktar-Gelirin %' si olarak miktar	Miktar-Gelirin % si olarak miktar	Miktar-Gelirin % si olarak miktar
İran	21,0- % 7,4	13,9 -% 4,1	13,4- % 4,0	12,5- % 3,9
Türkiye	252,9 -% 39,5	284,0- % 39,3	271,2- % 44,7	293,8- % 40,3

Kaynak: DB; 2012c.

Tablo 2'ye göre İran 2007 yılında 21,0 Milyar Dolar olan dış borcunu 2010 yılında 12,5 Milyar dolara indirerek devlet gelirlerine oranını % 7,4'den % 3,9'a indirmiştir. Türkiye ise tam tersi olarak, 2007'deki dış borçlarını 252,9 Milyar Dolar'dan 2010'da 293,8 Milyar Dolar'a çıkararak devlet gelirlerine oranını % 39,5'den % 40,3'e çıkarmıştır.

İki ülkede oluşmuş olan ve Türkiye için gittikçe fazlaşan, İran için gittikçe azalan dış borçlar, iki ülkenin dünyada önemli bir borç verici kaynak olarak görülen IMF ile finansal ilişkilerinin ne olduğu sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Tablo 3'te iki ülkenin 2007-2010 yılları arasında IMF kredisi kullanma durumlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır

Tablo 3.

IMF Kredisi Kullanma Durumları (Milyon Dolar)

Ülke	2007	2008	2009	2010
İran	5,4	4,7	4,6	4,6
Türkiye	2,4	2,4	2,9	2,7

Kaynak: DB, 2012.

Tablo 3'e göre, 2007 ile 2010 arasında Türkiye gittikçe az oranda da olsa IMF kredisi kullanmaya devam etmiş, İran da bu yıllar arasında önceki yıla göre azalan oranlarda IMF kredisi kullanmıştır.

Eğitimde Niteliğe İlişkin Göstergeler

Eğitimde niteliğe ilişkin göstergeler değerlendirilerek yaşam standardı ve yurttaşların eğitim hakkını kullanabilme düzeyleri hakkında bilgi sağlanabilir. Tablo 4'te iki ülkedeki çeşitli eğitim düzeylerindeki okullaşma oranları verilmiştir.

Tablo 4.

Çeşitli Eğitim Düzeylerinde Brüt Okullaşma Oranları (2012 Yılı)

Ülke	İlköğretim (%) K / E [Toplam]	Ortaöğretim (%) K / E [Toplam]	Yükseköğretim (%) K / E [Toplam]
İran	105,2 / 106,6 [105,9]	83,4 / 89,0 [86,2]	55,2 / 55,1 [55,1]
Türkiye	99,2 / 100,7 [100,0]	83,7 / 88,3 [86,1]	63,7 / 74,8 [69,3]

Kaynak: DB, 2014 K: Kız E: Erkek

Tablo 4'te görüldüğü gibi İran için ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimdeki okullaşma oranları sırası ile % 105,9 % 86,2 ve % 55,1 iken aynı değerler Türkiye için sırasıyla % 100,0; % 86,1; % 69,3 olmuştur. Bu durum, İran'da ilköğretim ve ortaöğretimde okullaşma oranının Türkiye'den daha yüksek olduğunu göstermekte, yükseköğretimde ise Türkiye'deki oranın daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim ve yükseköğretimde ise Türkiye'de kızların okullaşma oranı İran'dakinden yüksektir. Tablo 4'ten cinsiyete göre ayrıştırılmış verilere bakılırsa, İran'da ilköğretimde kızların okullaşma oranının Türkiye'den yüksek olduğu görülebilir. Aynı zamanda İran'da yükseköğretimde kızların okullaşma oranı da erkeklerinkinden yüksektir. Türkiye'de eğitimin hiçbir düzeyinde kızların okullaşma oranının erkeklerin okullaşma oranını geçmediği görülmektedir.

Tablo 5'te iki ülkedeki eğitim düzeylerine göre kız öğrenci / erkek öğrenci oranları verilmiştir.

Tablo 5.

Kız Öğrencilerin Erkek Öğrencilere Oranları (2012 Yılı)

Ülke	İlköğretim (%)	Ortaöğretim (%)	Yükseköğretim (%)
İran	98,6	93,7	100,1
Türkiye	98,5	94,8	85,1

Kaynak: DB, 2014.

Tablo 5'e göre İran için ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde kız öğrenci - erkek öğrenci oranları sırasıyla % 98,6; % 93,7 ve % 100,1 iken, Türkiye için aynı değerler sırasıyla % 98,5; % 94,8 ve % 85,1'dir. Bu veriler İran'da yükseköğretimde kız öğrenci oranlarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Türkiye için ise

hiçbir düzeyde kız öğrenci oranı erkek öğrenci oranını geçmemekte; ilköğretim ve yükseköğretimde İran'daki değerlerden daha azdır.

Eğitimin İşgücü Piyasalarındaki Değerine İlişkin Göstergeler

İki ülkede eğitimin işgücü piyasalarındaki değerine ilişkin bir bilgi vermesi açısından Tablo 6'da işgücünün eğitim düzeylerine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 6.

Kayıtlı İşgücünün Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı (2008 Yılı)

Ülke	İlköğretim ve Daha Alt Düzeyde Eğitim Almış İşgücünün Tüm İşgücüne Oranı (%)	Ortaöğretim Eğitimi Almış İşgücünün Tüm İşgücüne Oranı (%)	Yükseköğretim Görmüş İşgücünün Tüm İşgücüne Oranı (%)
İran	54,1	25,2	18,7
Türkiye	63,2	22,0	14,8

Kaynak: DB, 2012

Tablo 6'ya göre İran'da kayıtlı işgücünün % 54,1'i ilköğretim ve daha alt düzeyde eğitim mezunu iken, % 25,2'si ortaöğretim ve % 18,7'si de yükseköğretim mezunudur. Türkiye için ise bu oranlar sırası ile % 63,2, % 22,0 ve % 14,8'dir. Bu durum İran'da ve Türkiye'de yapılmakta olan kayıtlı işlerin büyük çoğunluğunun ilköğretim ve daha alt düzeyde eğitim almış olan işgücü tarafından yapılmakta olduğunu, bu durumun Türkiye'de daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Eğitim Finansmanı Göstergeleri

Tablo 7'de iki ülkede 2007-2010 yılları arasında eğitime yapılan kamusal harcamaların GSMH'ye oranları verilmiştir. Bu oranlar hem Eğitim Bakanlıkları hem de üniversitelere ayrılan kaynakların tümünü içermektedir.

Tablo 7.

Eğitime Yapılan Kamusal Harcamaların GSYİH'ye Oranları

Ülke	2007 (%)	2008 (%)	2009 (%)	2010 (%)	2011 (%)	2012 (%)	Altı Yıllık Ortalaması (%)
İran	5,4	4,7	4,4	4,2	4,0	3,6	4,3
Türkiye	3,3	3,1	3,8	3,4	3,5	3,6	3,4

Kaynak: DB, 2014; MEB 2014.

Tablo 7'ye göre İran'da 2007-2012 yılları arasında eğitime yapılan kamusal harcamaların GSYİH içindeki payı son yıl eşit olmak üzere, diğer yıllarda Türkiye'den yüksektir. Altı yılın ortalamasına bakılırsa İran'da değer % 4,3 olurken Türkiye'de % 3,4 olmaktadır.

Öte yandan iki ülkede devlet bütçesinin ne kadarının eğitime ayrıldığı da merak konusu olmaktadır. Tablo 8’de iki ülkede eğitime yapılan kamusal harcamaların tüm kamusal harcamalara oranı verilmiştir. Bu harcamalar iki ülkedeki hem Eğitim Bakanlıkları bünyesinde olan hem de yükseköğretim düzeyindeki harcamaları kapsamaktadır.

Tablo 8.

Eğitime Yapılan Kamusal Harcamaların Kamusal Harcamalara Oranı

Ülke	2007 (%)	2008 (%)	2009 (%)	2010 (%)	2011 (%)	2012 (%)	Altı Yılın Ortalaması (%)
İran	18,5	16,3	18,3	17,1	15,3	16,0	16,9
Türkiye	13,6	13,5	13,8	13,1	14,5	14,7	13,8

Kaynak: DB, 2014; MEB 2014.

Tablo 8’e göre 2007-2012 dönemini kapsayan altı yılın ortalamasına göre İran’da devlet bütçesinin % 16,9’u eğitime ayrılmaktadır. Türkiye’de ise bu altı yılın ortalamasına göre devlet bütçesinin % 13,8’i eğitime ayrılmaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Eğitim finansmanı ölçütleri ülkelerin insani gelişmişlik göstergelerinden olup özellikle 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başından itibaren önem kazanan insani gelişme anlayışının temel bir değişkeni haline gelmiştir. Bu çalışmadaki eğitim finansmanı karşılaştırması dikkate alınırca İran’da sosyal devletin yurttaşlıktan kaynaklı eğitim hakkının kullanılabilmesini güvence altına alma konusunda Türkiye’den birçok konuda daha ileri konumda olduğu görülmektedir.

Devletin eğitim finansmanını etkin olarak sağlayabilmesi uzun dönemli kamu mali politikalarının sosyal devletin hak temelli yaklaşım ilkesine göre düzenlenmiş olmasına, ekonomik gelişmişlik seviyesine göre farklılaşmaktadır. Güngör ve Göksu’ya göre (2013) eğitim hizmetlerine yeterli kaynak ayrılmaması eğitime önem verilmeme durumundan kaynaklanıp, eğitime önem verilmeme nedenleri arasında yüksek kamu açıkları ya da kamu gelirlerinin yetersiz kalması, GSMH tutarı gibi nedenler bulunmaktadır

Türkiye’de GSYİH, İran’dakinin iki katından fazla iken İran’da bütçe fazlası oluşmakta, Türkiye’de ise bütçe açığı oluşmaktadır. Türkiye’de vergi gelirlerinin kamu kaynakları içindeki payı İran’dakinin iki katından fazla olup, tüm kamu kaynaklarının yaklaşık beşte biri oranındadır. Yani Türkiye’de devlet gelirlerinin İran’a göre iki kat fazla oranı halktan vergi olarak toplanmaktadır.

Türkiye’de uluslararası donörlerden yardım akışı İran’dakinin 30 katından fazla olup dış borç İran’dakinin 10 katından fazladır. Türkiye’nin dış borcu 2007-2010 arasında artarken İran’ın dış borcu azalmıştır. Türkiye’de devletin dış borçlara harcadığı kaynakların çokluğu hem bütçede açık verilmesine neden olmakta hem de ülke içinde çeşitli alanlardaki kaynakların kullanımında kısıtlamalara neden olmaktadır. Kısıtlanan kaynak alanlarından birisi de eğitim alanında olmaktadır. Yolcu’ya göre (2011) devletin eğitime yatırım yapmasının nedenleri eğitimin dışsal yarar üretmesi, sosyalizasyon aracı olması, hakkaniyet ve eşitlik sağlamaya dönük bir araç olması, ekonominin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünü yetiştirme işlevi olmasıdır. Tüm bu amaçlara ulaşmak için devletin eğitimin finansmanını üstlenmesi gerekir. Eğitime yapılan harcamaların GSYİH’ye oranı İran’da 2007-2012 yılları arasında ortalama % 4,3 iken Türkiye’de aynı yılların ortalamasına göre bu değer % 3,4’dür. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkelerinde bu değer ortalama % 5,8’dir (OECD, 2007). AB ülkelerinde bu değer ortalama % 5,4’dür (Güngör ve Göksu, 2013). Dolayısıyla iki ülkede de bu değer dünyadaki pek çok ülkeden düşük düzeydedir.

Türkiye’de ilköğretim ve ortaöğretimde okullaşma oranları İran’dakinden düşük, yükseköğretimde okullaşma oranı ise yüksektir. Türkiye’de ilköğretim ve yükseköğretimde kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı İran’dakinden düşük, ortaöğretimde ise yüksektir. İran’da ilköğretim ve yükseköğretimde kız öğrenci sayıları erkek öğrenci sayılarına göre daha yüksek olup, Türkiye için ise hiçbir düzeyde kız öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısını geçmemekte, kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı ilköğretim ve ortaöğretimde İran’daki değerlerden daha düşük olmaktadır. Kız çocukların okullaşma oranlarının erkek çocuklardan düşük olma nedenlerini değerlendiren Karakulak’a (2011) göre “... ülkemizde kadınların bir bölümü için örgün eğitime başlama ve sürdürme şansı bulunmamaktadır. Kız olarak doğmuş olmak, ev işlerine yardımcı olmak, kardeşlerine bakmak, tarla/bağ/bahçe işlerinde çalıştırılmak, annenin hastalığı ya da ölümü durumunda onun işlerini üstlenmek, erken yaşta evlendirilmek, kısıtlı aile kaynaklarının erkek çocuğa kullanılması gibi cinsiyete dayalı pek çok gerekçe nedeniyle kızlar okula gönderilmemekte, okuldan alınmakta ya da devam etmesine izin verilmemektedir.” Ancak aynı koşullar ve belki daha fazlası İran’da da bulunmasına rağmen İran kız öğrencilerin eğitim sisteminden yararlanabilmesini Türkiye’ye göre daha fazla sağlayabilmiştir.

Türkiye’de yapılmakta olan kayıtlı işlerin büyük çoğunluğu ilköğretim ve daha alt düzeyde eğitim almış olan işgücü tarafından yapılmaktadır. Bunun yanı sıra yükseköğretim görmüş işgücünün oranının, diğer düzeylerde eğitim görmüş olan işgücünün oranından daha

düşük olması işgücü piyasalarında üniversite eğitimi almış işgücüne ihtiyacın daha az olduğunu göstermektedir. Veriler İran’da ise üniversite eğitimi yoluyla işgücü piyasalarında iş bulmanın Türkiye’ye göre daha fazla olası etkisi olduğunu, İran’da daha yüksek düzeylerde eğitim almanın, işgücü piyasalarında istihdam edilme anlamında Türkiye’ye göre daha fazla olasılıklı olduğunu göstermektedir. Yapılan araştırmalar da (Kayahan, 2013; Bora, Bora, Erdoğan & Öztürk, 2013) Türkiye’de işsiz kalmamak için yapılacak üniversite eğitimi ve ek olan diğer eğitim yatırımlarının yetersiz olduğunu göstermektedir.

İran’da kesintisiz zorunlu eğitimin süresi 8 yıldır ve devlet okullarında eğitim basamaklarının hiçbir düzeyinde öğrencilerden veya ailelerden para alınmamaktadır. Yükseköğretim düzeyi dışındaki özel okullara devlet bütçesinden ve banka kârlarından kaynak ayrılmaktadır. Türkiye’de okul öncesi eğitim düzeyinde ve yükseköğretimin ikinci öğretim bölümlerinde öğrencilerden ücret alınmaktadır. Tomul’un (2007) araştırmasına göre Türkiye’de eğitime katılım üzerinde aile gelirinin önemli bir etkisi olup yüksek gelir düzeyindeki ailelerin eğitime katılımı yüksektir. Yolcu (2011) yapılan araştırmaların dünyanın hiçbir yerinde devlet tarafından parasız sunulması gereken ilköğretim düzeyi dâhil olmak üzere, parasız eğitim diye bir şey olmadığını gösterdiğini belirtmekte, her durumda hanehalkının eğitime harcama yapmak durumunda olduğunu belirtmektedir. Yine Tomul’un (2008) araştırmasına göre bir çocuk öğrenci olmasında gelir artışının etkisini orta gelir düzeyine kadar arttırmakta, daha üst düzeylerde bu etki azalma eğilimine girmektedir.

Türkiye’de 2012 yılından başlayarak yükseköğretimdeki (ikinci öğretim hariç) öğrencilerden öğrenim ücreti adı altında para alınmamaya başlamıştır. Özel okulların her düzeyine devlet katkısı yapılmakta, bu katkı arazi tahsisatı ve vergi indirimi şeklinde olmaktadır (Kurumlar Vergisi Kanunu). Bunun karşısında devlet okullarında ders kitaplarının parasız dağıtılması iyi bir uygulama olup yeterli değildir. Yükseköğretimde harçların kaldırılmış olmasına rağmen bursların sınırlılığı ve kamu üniversitelerinde devlet bütçesinden yapılan yatırımların azlığı nedeniyle öğrencilerin katlanmak zorunda kaldıkları doğrudan ve dolaylı maliyetler fazlaşmaktadır. Harç olmamasına rağmen yükseköğrenim görmenin maliyetinin öğrenciler ve aileler üzerine bırakılması birçok sorun oluşturmaktadır. Kurt ve Aksoy’un (2009) araştırmalarında Türkiye’de “Yükseköğretimde yaşanan “yararlanan öder” anlayışına dayanan politikalar sosyal devlet kavramı ve eğitim hakkı ile çatışma yaratan sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Öğrenci ailelerinin gelir yapılarının bu politikaya uygun olmadığı görülmektedir. Yükseköğrenim için yapılan harcamaları karşılamakta sıkıntıya düşen öğrenciler kendilerini akademik ve üniversiter etkinliklere yoğunlaştıramamaktadır.”

İki ülkede de finansman modeli merkeziyetçi yapıda olup pratikte iki ülkede de yerleşme politikaları uygulanmaktadır. Dünyada, eğitim finansmanında yerleşme eğilimleri görülmesine karşın, devletin insan haklarını sağlama yükümlülüğünde olması, yerel yönetimlerin herkese parasız eğitimi sağlayamayabileceği ve bunu devletin bunu sağlaması gerektiğine ilişkin görüşler (Tomasevski, 2001) bulunmaktadır. Dolayısıyla eğitimin yaygınlaştırılması için merkezi finansmanın önemi yadsınamaz. Ancak Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının ve şirketlerin eğitim finansmanına katılabilmeleri yönündeki yasal düzenlemelerle bu kurum ve kuruluşların belirli bazı okullarda projeler yürütmesi ve yerel yönetim birimlerinin de projelerin bir parçası yapılması ile hem eşitsizlik oluşturmakta hem de eğitimi ticari faaliyet nesnesi haline getirmektedir (Aksoy, 2011). Dolayısıyla ana yapı merkeziyetçi görünüm altında olmakta, ancak pratikteki uygulamalar bağlamında yerleşmeye açıklık söz konusu olmaktadır.

İki ülkede de eğitimde karma finansman anlayışı vardır. Yani eğitime devletin yanı sıra, özel sektör, gönüllü kuruluşlar ve yararlananlar mâli katkı sağlamaktadır. Türkiye’de şirketler ve uluslararası donörler, İran’da ise bankalar bu yararlananlar kümesine girmektedir. Ancak iki ülkede de bu karma anlayışın içinde en büyük finansör devlettir. UNESCO’ya (2003) göre eğitim ve sağlığa kamusal harcamalar, hak temelli yaklaşım ve ihtiyaç temelli yaklaşımla ele alınmalıdır ve temel eğitimi ve sağlığı finanse etmede devlet, en etkili ve güvenilir kaynak olan vergilendirmeyi kullanarak eğitim finansmanında birincil aktör olmaya devam etmelidir. Tabi ki vergilendirme anlayışı kullanılsa da toplanan vergilerin ne kadarının eğitime ayrılabilirdiği de önemli olmaktadır.

Araştırma sonucunda geliştirilen öneriler şunlardır: Türkiye’de eğitimin finansmanının merkez ülkelerden farklı coğrafyalarda olan farklı ekonomik ve politik yapılara sahip olan diğer ülkelerle de karşılaştırmasının yapılması gerekmektedir. Bu tür çalışmaların alanyazına ve eğitim finansmanı konusunda politika yapıcılara katkı sağlayacağına altı çizilmelidir.

Kaynaklar

- Aksoy, N. (2011). Türkiye Kamu Eğitiminde Gizli Ticarileşme: Kurumsal Sosyal Sorumluluğun İşleyiş Biçimleri ve Eğitimde Ticarileştirme İşlevleri. *Eğitim Bilim Toplum. Cilt 9. Sayı:35. ss.8-27.*
- Balcı, A. (2005). *Açıklamalı Eğitim Yönetimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Tekağaç Basım Yayım.
- Bircan, İ. (1991). Eğitimde Yeni Finansman Modelleri ve Stratejik Planlama. *Eğitim Bilimleri Birinci Ulusal Kongresi (24-28 Eylül 1990). Bildiriler III; Eğitim Yönetimi ve*

- Planlama ve Halk Eğitimi*. Ankara: A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınevi. ss.39-47.
- BM. (2013). *Human Development Report 2013. The Rise of the South. Human Progress in a Diverse World*. Canada: Gilmore Printing Service.
- Bora, T., Bora, A., Erdoğan, N. & Üstün İ. (2013). *Boşuna mı Okuduk? Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği*. İstanbul: İletişim Yayınları. 4. Baskı
- Bray, M. ve Kai,J. (2007). Comparing Systems. In *Comparative Education Research: Approaches and Methods*. (Eds: Mark Bray, Bob Adamson, Mark Mason).New York: Springer Press.
- Bursalıoğlu, Z. (1999). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Central Bank of Islamic Republic of Iran (2013). Annual Review Year: 1391. (2012-2013). http://www.cbi.ir/Search/Search_en.aspx?q=Annual+Review&pg=3 Adresinden 11.07.2014 tarihinde alınmıştır.
- Comte, A. (2001). *Pozitif Felsefe Kursları*. (Çev. Erkan Ataçay). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- DB. (2005). The Islamic Republic of Iran Report on Public Financial Management, Procurement, and Expenditure Systems in Iran. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2006/01/11/000160016_20060111112907/Rendered/PDF/347770IR.pdf adresinden 14.08.2012 tarihinde alınmıştır.
- DB. (2012). Countries and Economies. <http://data.worldbank.org/country> adresinden 16.08.2012 tarihinde alınmıştır.
- DB. (2014). Countries and Economies. <http://data.worldbank.org/country> adresinden 14.07.2014 tarihinde alınmıştır.
- Ergun, M. (1985). Karşılaştırmalı Eğitim <http://www.egitim.aku.edu.tr/kegitim.pdf> Adresinden 10.07.2014 tarihinde alınmıştır.
- Eurybase. (2007). Türk Eğitim Sisteminin Örgütlenmesi. http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/TR_pdf Adresinden 31.03.2008 tarihinde alınmıştır.
- Fairbrother, G. (2007). Quantitative and Qualitative Approaches to Comparative Education. In *Comparative Education Research: Approaches and Methods*. (Eds: Mark Bray, Bob Adamson, Mark Mason).New York: Springer Press.

- Güngör, G. & Göksu, A. (2013). Türkiye’de Eğitimin Finansmanı ve Ülkelerarası Bir Karşılaştırma. *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. Cilt 20 Sayı 1. ss. 59-72.
- İnandı, Y. (2005). Avrupa Birliği Ülkeleri Eğitim Sistemi ile Türk Eğitim Sisteminde Eğitimin Yönetimi ve Finansmanı. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.,
- Karakulak, A. (2011). Aktif İşgücü Politikalarının Kadın İstihdamı Üzerindeki Etkisi. 3 Mayıs 2011’de Ankara’da yapılan Kadın Emegi Konferansı: Kadın İstihdamı ve Sorun Alanları’nda bildiri olarak sunulmuştur.
- Kavak, Y., Ekinci, E. ve Gökçe, F. (1997). İlköğretimde Kaynak Arayışları. *Eğitim Yönetimi*. 3 (3), s. 309–320.
- Kayahan, A. (2013). Eğitimin İstihdam Etkisindeki Kırılma: Türkiye’de Bir Mitin Çöküşü. *Kamusal Eğitim* içinde. (Der: N. Kurul, T. Öztürk, İ. Metinnam). Ankara Siyasal Yayınevi.
- Keskin, Nuray E & Demirci G. (2003). *Eğitimde Çürüyüş. Özelleştirme Değerlendirmeleri* Ankara: KİGEM Yayınları.
- Kurumlar Vergisi Kanunu. Kanun Numarası: 5520. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5520.doc adresinden 07.03.2014 tarihinde alınmıştır.
- Kurul Tural, N. (2002). *Eğitim Finansmanı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kurt, A. İ. & Aksoy, H. H. (2009), “The Cost of Education: A Study on the Cost of Education in the Faculty of Educational Sciences at Ankara University”, *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, 42 (2), 1-26.
- MEB Lise ve Ortaokullar Yönetmeliği. (1964). http://mevzuat.meb.gov.tr/html/11868_0.html adresinden 29.05.2008 tarihinde alınmıştır.
- MEB.(2002). MEB Bütçesinin Genel Görünümü. <http://www.meb.gov.tr/Stats/Apk2002/131.htm> adresinden 01.06.2008 tarihinde alınmıştır.
- MEB Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği. (2004). http://mevzuat.meb.gov.tr/html/25486_.html adresinden 30.05.2008 tarihinde alınmıştır.
- MEB. (2010). Türkiye Eğitim İstatistikleri 2009-2010. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları.

- MEB. (2014). Türkiye Eğitim İstatistikleri 2013-2014. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları.
- OECD (2007). Education at a Glance. *OECD Indicators*, OECD, Paris, s.205.
- Sedgwick, R.(2000). Education in Post-Revolutionary Iran. *World Education News and Reviews.Volume:13. Issue:3*.
- Tavakol, M. (2007). Higher Education for Development: Special Reference to the Case of Iran. “Competition, Cooperation and Change in the Academic Profession: Shaping Higher Education’s Contribution to Knowledge and Research” Seminerinde sunuldu. Hangzhou, China.
- Tomasevski, K. (2001). Free and Compulsory Education For All Children: The Gap Between promise and Performance http://www.right-to-education.org/content/primers/rte_02.pdf adresinden 05.04.2008 tarihinde alınmıştır.
- TÜİK (2006). *Türkiye Eğitim Harcamaları Araştırması 2002*. Ankara TÜİK Yayınları.
- TÜİK (2012). Hanehalkı Tüketim Harcaması, 2011. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10875> Adresinden 01.07.2014 tarihinde alınmıştır.
- UNESCO. (2003). The Role of Public Expenditure in The Provision Of Education And Health http://www.un.org/esa/ffd/regionalcommissions/escap_Survey03-12.pdf adresinden 04.04.2008 tarihinde alınmıştır.
- UNESCO. (2004a). National Report of Turkey in International Conference on Education, Geneva, 8-11 September 2004 <http://www.ibe.unesco.org/International/ICE47/English/Natreps/reports/turkey.pdf> adresinden 16.03.2008 tarihinde alınmıştır.
- UNESCO. (2004b). National Report of Iran in International Conference on Education, Geneva, 8-11 September 2004 <http://www.ibe.unesco.org/International/ICE47/English/Natreps/reports/iran.pdf> adresinden 16.03.2008 tarihinde alınmıştır.
- UNESCO. (2004c). The First Millennium Development Goals Report: Islamic Republic of Iran.http://www.un.org.ir/documents/MDG_Forum_Report.pdf adresinden 04.04.2008 tarihinde alınmıştır.
- UNESCO. (2006). Iran Early Childhood Care and Education Programmes <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001472/147212e.pdf> adresinden 04.04.2008 tarihinde alınmıştır.

UNESCO. (2011). World Data on Education. Islamic Republic of Iran. <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002113/211304e.pdf> adresinden 14.08.2012 tarihinde alınmıştır.

Yükseköğretim Kanunu. (1981). <http://www.yok.gov.tr/yasa/kanun/kanun2.html> adresinden 25.05.2008 tarihinde alınmıştır.

Yolcu, H. (2011). Hanehalkının Eğitim Harcamalarını Etkileyen Etmenler: Kuramsal Bir Çalışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Yıl: 3 Sayı: 5. ss.12-35.

Yolcu, H. & Kurul, N. (2009). Evaluating the Finance of Primary Education in Turkey within the Context of Neo-Liberal Policies. *International Journal of Educational Policies*, 3(2), 24-45.

Extended Abstract

Purpose

Education is a right of citizens that is that is under guarantee of Human Rights Universal Declaration and Convention of Rights of Child, that two of them are signed by Iran Islamic Republic and Turkey. States have obligations in order to supply these rights to citizens by financing the education. Today, there are three approaches of financing the education: Public finance, private finance and mixture finance. Public finance is based on taxation, private finance based on the payment of students and families and mixture finance based on the payment of all stakeholders that benefit from the education. Financing policies and financing approaches effect the benefiting from the education service. The purpose of this study is to examine the education finance in Iran and Turkey by applying the comparative method. Education finance is an important part of education systems and gives information about education policies and the importance of education that is given by states.

Comparative method involves solving the similarities and differences, exposing relationships between phenomena in sociology beyond from collecting facts. According to the researchers, the purpose of a quantitative co-relational study is to use numerical data to describe relationships between variables and to infer consequences following from these relationships.

Results and Discussion

According to results obtained from this study, although the GDP in Turkey is more than double of Iran, there is a budget deficit in Turkey and budget surplus in Iran. The proportion of tax revenue in public sources in Turkey is more than double in Iran, and it is

one fifth of total public revenue. It means one fifth of public revenue is obtained by taxation in Turkey.

In Turkey, aid flow from international donors is more than 30 times Iran and the external debt is more than 10 times Iran's. Although the external debt of Turkey increased between the years 2007-2010, Iran's external debt decreased in the same period. In Turkey, the mean of the proportion of sources allocated to education to GDP between 2007 and 2012 was 3,4 %. In Iran the mean of this proportion for the same six years is 4,3 %. Moreover, the mean of a six years period in proportion of public spending on education to the total government expenditures in Turkey is 13,8 %. Although this value is 16,9 % for Iran.

There is a mixture financing understanding in two of the country. It is allocated sources to private schools in two of the country. There is a dominant effect of education finance policies on the schooling rates, benefiting from education right according to sex and employed by education in the labor force market. In Turkey, schooling rates in primary and secondary education is less than Iran and in schooling rate considering higher education is more than Iran. In Turkey, the proportion of girls to boys in primary and higher education is less than Iran, and it is more than Iran in secondary education.

Although in Iran girls are more than boys in higher education, none of the education levels in Turkey girls is more than boys. Also proportion of number of girls to boys in primary education and higher education are less than Iran. This result is related with the problem of distribution of educational sources are related with gender policies or not.

If the education level of registered labor force is examined, it can be seen that in Turkey most of the jobs that are registered are done by labor force that are primary and under primary education level. Moreover, the proportion of labor force with higher education level is less than the proportion of labor force that was with under higher education levels. This result shows that in Turkey the necessity of labor with high level education degree is less in labor force market. In Iran, employing by using university diploma in labor force market is more effective than Turkey. This means that employing with higher education degree in Iran is more possible than in Turkey.

Conclusion

If it is taken notice to comparing the finance of in this study, Iran stays one step ahead of Turkey because of the guarantying the usage of education right of citizens which is related to being a social state.